

Yeniyyətlərdə deviant davranışların formlaşmasına təsir edən sosial-psixoloji amillər

Ayna Şirzad qızı Hacıyeva

Sumqayıt Dövlət Universitetinin dosenti

E-mail: <mailto:r.haciyeva98@gmail.com>

Rəyçilər: psixol.ü.f.d., dos.M.C. İsmayılova,
psixol.ü.f.d., dos. S.S. Mirzəyeva

Açar sözlər: yeniyyətlilik, deviant davranış, psixoloji amillər, sosial amillər, özünüqiymətləndirmə

Ключевые слова: подростковый возраст, девиантное поведение, психологические факторы, социальные факторы, самооценка

Key words: adolescence, deviant behavior, psychological factors, social factors, self-esteem

Müasir cəmiyyətdə fərdin, ailənin və cəmiyyətin qarşılıqlı əlaqəsi sosial həyatın müxtəlif sahələrində təkcə müsbət deyil, həm də mənfi dəyişikliklərə səbəb olan sosial münasibətlərin keyfiyyətcə transformasiyası şəraitində həyata keçirilir. Deviant təzahürlərin öyrənilməsi cəmiyyətimizin inkişafının indiki dövründə, xüsusilə aktualdır.

Müəyyən sosial qrupların nümayəndələrinin mövcud sosial, iqtisadi vəziyyətə uyğunlaşması prosesində yaranan müxtəlif çətinliklər şəxsiyyətlərarası əlaqələrin deformasiyasına, nəsillərin ayrılmasına, adət-ənənələrin itirilməsinə səbəb olur.

Kütləvi miqyasda artan sosial patologiyaların müxtəlif formaları (narkomaniya, alkoqolizm və s.), sosial mühitin kriminallaşması, sosial münasibətlərin normativ-mənəvi tənzimlənməsinin kəskin şəkildə zəifləməsi - bu və digər mənfi tendensiyalar mövcuddur.

Müasir cəmiyyətin inkişafı, deviant davranışın təbiətini, qanunauyğunluqlarını və onun subyektlərini - deviant şəxsiyyəti öyrənmək üçün psixologiya elmi qarşısında son dərəcə vacib bir vəzifədir.

Yeniyyətlər müasir mürəkkəb iqtisadi, siyasi və mənəvi həyatın tələblərinə uyğunlaşmaqda çətinliklər yaşayırlar. Yeniyyətlərin deviant davranışı, bir tərəfdən, bütövlükdə cəmiyyətdə baş verən proseslərin məzmunu və həyata keçirilməsi formaları baxımından çoxistiqamətli proseslərin nəticəsidir, digər tərəfdən, ətraf mühitdə baş verən dəyişikliklərdir.

Yeniyyətlilik dövründə şəxsiyyətin sosial mövqeyi, eyni zamanda ictimai münasibətlər sistemində tutduğu vəziyyət, əsaslı dəyişikliklərə uğrayır.

Yeniyyətlilik dövründə uşaqların davranış və rəftarlarında əvvəlki yaş dövrlərində müşahidə edilməyən yeni xüsusiyyətlər özünü göstərməyə başlayır. Bütün bunlar yeniyyətlərin şəxsiyyətinin inkişaf xüsusiyyətlərini fərqləndirir.

Yeniyyətliliyin əvvəlində o qədər də fərqlənməyən uşaq sanki birdən birə dəyişir, yaşlılaşır. Bu cür dəyişmə yaşlılar üçün gözlənilməz olur, yeniyyətlərin böyüklər üçün o qədər də rəğbətlə qarşılanmayan davranışında təzahür edir.

Yeniyyətə yaşında şəxsiyyətin inkişafında özünü göstərən dəyişikliklər onda yaşlılıq hissinin formalaşması, yeni qarşılıqlı münasibətlərin meydana gəlməsi, özünüqiymətləndirmənin formalaşması, mənlilik şüurunun inkişafa başlaması və s. cəhətlər təzahür edir.

Yaş təbəqələşməsi yaşa bağlı sosial-psixoloji gözləntilər sistemini ehtiva edir. Yeniyyətə-

lik, bir tərəfdən fiziki, xüsusən də cinsi yetkinliyin tamamlmaq, digər tərəfdən məsuliyyətli sosial yetkinliyə nail olmaq, asılı uşaqlıqdan müstəqilliyə keçid mərhələsini bildirir.

İnkişaf problemi ilə bağlı ədəbiyyatın nəzərdən keçirilməsi və praktiki müşahidələr, yeniyetməlik təcrübəsinin normal rifah üçün kifayət etmədiyi və böyüklərin təcrübəsinin hələ mənimsənilmədiyi haqqında danışmağa imkan verir. Bu baxımdan yeniyetmələrin iki əsas xüsusiyyətini ayırd etmək olar (10, s. 78).

- Digər yaşlarla müqayisədə sıx emosional təmasların əhəmiyyətinin artması.
- Yeniyetmələr üçün xarakterik olan yetkin cəmiyyətə qarşı çıxmanın intensivləşməsi.

Yeniyetməlik yaş dövründə ənənəvi olaraq həyat və peşəkar müqəddəratını təyin etmə gələcəkdə öz yerini dərk etmək hesab olunur (6, s. 56).

Yeniyetməlik dövründə insanın başına gələnləri A. N. Leontiev bir insanın ikinci doğuşu adlandırır. A. Leontyev hesab edir ki, şəxsiyyət təcrübə ilə zənginləşmiş fərd deyildir. Şəxsiyyətin inkişafı onun struktur komponentlərini formalaşdıran sosial əhatənin yaranması ilə sıx bağlıdır. O, obrazlı şəkildə göstərir ki, şəxsiyyət iki dəfə doğulur. Onun birinci doğuluşu məktəbəqədər yaşa aid olub ilk ierarxik münasibətlərin, səbəblərin, sosial normalara bilavasitə tabe olma arzularının qurulması ilə əlamətdardır. Şəxsiyyətin ikinci doğuluşu yeniyetmə çağlarında başlayaraq dərk etmə marağı və bacarığının yaranması ilə ifadə olunur (8, s. 211).

B. Əliyevə, R. Cabbarova görə, şəxsiyyətyönlü təhsilin təşkilində aşağıdakı məsələlərin nəzərə alınması məqsədəuyğundur: təhsilin şəxsiyyətyönlü-lüyünün həqiqiliyinin təmin edilməsi. Bir sıra psixoloji problemlər təhsil subyektlərinə şəxsiyyət kimi yanaşılmaması fonunda ortaya çıxır (hədə-qorxu, frustrasiya halları, emosional tarazlığın pozulması, depressiya) və s. Bu zəmində davranışda təzahür edən qeyri-adekvat özünəmənasibət, aşağı özünü-qiyətləndirmə, öz imkanlarına inanmamaq və s. bu kimi hallar insanların psixikasında dezontogenez hallarının yaranmasına səbəb olur (2, s. 78).

L. Viqotski yeniyetməlik dövründə böhran probleminə orijinalcasına yanaşmış göstərir ki, yaş böhranları öyrənərkən iki cəhətə daha çox fikir vermək lazımdır. Əvvəl, şüurda baş verən əsas dəyişiklikləri fərqləndirmək, ikincisi isə, hər yaşda uşaqla mühit arasındakı təkrarolunmaz münasibətlər sistemini təmsil edən inkişafın sosial şəraitini müəyyənləşdirmək lazımdır (4, s. 149).

K. Levin göstərir ki, cəmiyyətə nüfuz edən yeniyetmədə uşaqlıq dövrünə məxsus olmayan yeni üstünlüklər əmələ gəlir. Lakin bu üstünlüklər uşaqlıqla yaşlılıq arasında müəyyən bir sədd çəkdiyindən və yeniyetmə uşaq qrupu ilə yaşlı qrupu arasında qaldığından onun inkişafında hər cür ziddiyyət və "böhran" baş verir (7, s. 152).

Psixoloji məkanda təsvir edilən dəyişikliklərlə K. Levin yeniyetməlik dövrünün bütün fenomenologiyasını izah edir: yeniyetmənin qeyri-müəyyənlik və qeyri-sabitliyə görə utancaqlığı, həssaslığı və aqressivliyi, müxtəlif münasibətlər, dəyərlər, ideologiyalar və həyat təzləri arasında az-çox daimi qarşıdurma; bu münaqişələr nəticəsində yaranan emosional gərginlik, ifrat mövqə tutmağa və mövqeyini kökündən dəyişməyə hazır olmaq. (7, s. 160).

Bir yeniyetmə çox vaxt sosiologiyada təsvir olunan "marjinal insanlar" kimi davranır: o, xüsusilə kiçik uşaqların çatışmazlıqlarına həddindən artıq həssasdır, asanlıqla bir ifratdan digərinə keçir, toxunur və s. Və bu, məhz onun marjinal mövqeyi ilə izah olunur: o, artıq öz keçmiş qrupuna (uşaqlar qrupu) aid olmaq istəmir, lakin onun nöqtəyi-nəzərindən daha imtiyazlı, böyüklər qrupuna hələ qəbul edilməyib (6, s. 19).

Yeniyetməlik üçün fiziki və zehni inkişaf narahatlıq, əsəbilik, qeyri-mütənasiblik, aqressivlik, hisslərin uyğunsuzluğu, performansın azalması ilə xarakterizə olunur.

Müsbət təzahürlər yeniyetmənin yeni dəyərlərə, ehtiyaclara, təbiətlə, yaxınlıq hissəinə sa-

hib olması ilə ifadə edilir.

Keçid dövrünün ən mühüm prosesləri bunlardır: sosial mühitin və ünsiyyət dairəsinin genişlənməsi və diqqət yetirdiyi insanların sayının artması.

Yeniyyətlik üçün daxili uyğunsuzluq, iddialar səviyyəsi, artan utancaqlıq və eyni zamanda aqressivlik, həddindən artıq qeyri-müəyyənlik tipikdir.

Fəaliyyət yanaşmasına uyğun olaraq insanın şəxsiyyət kimi formalaşması iki fərqli lakin bir-birindən ayrılmaz şəkildə bağlı olan bioloji və sosial inkişafın qarşılıqlı təsirinin nəticəsi kimi qiymətləndirilməlidir. Bu, uşaqlıqdan yetkinliyə keçid dövrünün əsas xüsusiyyətidir.

İnkişaf anlayışına yeni xarakter, yeni keyfiyyətə unikal amil – yeniyyətmənin şəxsiyyəti daxil olur. Bir yeniyyətmənin özünü dərk etməsi digər insanları daha dərindən dərk etməyə kömək edir.

Şəxsiyyətin formalaşmasına səbəb olan sosial inkişaf özünüdərkə ona dəstək olur. Şəxsiyyət dinamik bir anlayışdır. Yeniyyətlik dövründə həm onun fərdi təzahürləri, həm də bütövlükdə şəxsiyyəti ya mütərəqqi inkişafa məruz qalır, ya da deqradasiyaya, özünü məhvə məruz qalır.

Deviant (lat. Deviatio - yayınma) davranış belə başa düşülür: müəyyən bir cəmiyyətdə rəsmi olaraq müəyyən edilmiş və ya faktiki müəyyən edilmiş normalara (standartlara, şablonlara) uyğun olmayan hərəkətlər (6, s. 12).

Müxtəlif növ deviant davranışları ayırd etmək mümkündür, onların təzahürləri sosial uyğunsuzluğun aşağıdakı variantlarıdır:

Qeyri-adekvat davranış: affektiv, disfunktional, autistik, intihar, asılılıq. Bu davranış zehni və şəxsiyyət inkişaf pozğunluqları, psixi məhrumiyyətlər və psixoloji narahatlıqlara əsaslanır.

Antisosial davranış: aqressiv və cinayətkar. Sosiallaşmanın pozulması, sosial və təhsildə laqeydlik, davranış tənzimləməsinin deformatsiyası, sosial uyğunlaşmama, desosializasiyaya əsaslanır.

Deviant davranışın əsas formaları: asılılıq, alkoqolizm, intihar, evdən qaçmaq, qorxular və obsesyonlar, vandalizm.

Davranış normalarını, patologiyalar və deviasiyaları qiymətləndirmək üçün daha bir neçə yanaşma var: psixoloji, etnomədəni, yaş, cins, peşəkar və fenomenoloji (9, s. 15).

Yaş anlayışı yaşa bağlı xüsusiyyətlər və normalar baxımından davranış pozuntularını nəzərə alır. Yaşa uyğun olmayan davranış nümunələri və ənənələri deviant hesab edilə bilər. Bunlar həm, yaşa bağlı davranış normalarının geridə qalması (ləngiməsi) və ya irəliləməsi (sürətlənməsi), habelə onların keyfiyyətə inversiyaları.

Ontogenetik inkişafın bu “kritik dövrü” orqanizm dərin bioloji yenidən qurulması ilə güclü bir psixoendokrin dəyişiklik yaşayır, ümumi və sinir reaktivliyindəki dəyişikliklərə görə, müxtəlif psixi pozğunluqların ilə əlaqəli deviant davranış riski əhəmiyyətli dərəcədə artır (10, s. 25). Uşaqlıq dünyası ilə yetkinlik dünyası arasındakı fərqlər kəskin olarsa və onları ayıran sərhədlər əhəmiyyətli olarsa, gərginlik və münaqişə təzahür edir.

Yeniyyətmə qısa müddət ərzində gələcək inkişafın əsas problem və vəzifələrinin həllini tapmağa məcbur olur.

Yeniyyətmələrdə deviant davranışın formalaşmasında xarici və daxili amillərin böyük rolu vardır.

Xarici amillərə sosial-iqtisadi vəziyyət, işsizlik, aşağı yaşayış səviyyəsi, sosial mühit tərəfindən kənarlaşdırılma, bullinq, şəxsin deviant davranışa təhrik olunması və s.

Daxili amillərə isə psixoloji vəziyyəti yəni, deformatsiyaya uğramış ehtiyaclarının və aso-

sial meyllərinin ödənilməsi üçün şəxsin müxtəlif deviant davranış formalarından istifadə etməsi aiddir.

Yeniyyətlərdə sosiallaşma prosesinin başlanğıc mərhələsində ona təsir edən bütün sosial, iqtisadi, psixoloji və bioloji amillərin hər birisinin nəzərə alınması lazımdır. Mövcud amillərin ümumi sayından ən vacibləri aşağıdakılardır:

Daha əhatəli sosial mövqə; Keçmiş idealların rədd edilməsi; Sosial ehtiyaclardan narazılıq; Həyat perspektivinin olmaması, maddi ambisiyaları şişirdir; İstirahətin zəif təşkili; Narkotik vasitələrdən, spirtli içkilərdən istifadəyə, görə cinayət məsuliyyətinin ləğvi.

Yeniyyətməlik yaşı bu cür psixi və sosial pozuntuqların yaşanma zirvəsidir. Bu səbəbdən şəxsiyyət xüsusiyyətlərinə diqqət yetirməmək mümkün deyil ədəbiyyatda tez-tez qeyd olunur: emosional yetkinlik, aşağı özünü idarə etmə, qeyri-adekvat özünə hörmət, inciklik, artan münəfiyyət, iradi fəaliyyətin zəifliyi, aşağılıq hissi, şəxsiyyətlərə münasibətlər qura bilməmə, emosional vəziyyətlərin qeyri-sabitliyi, yaşa bağlı zəiflik, meyl təqlid, artan təklif, qrup davranışına tabelik.

Yeniyyətmə qısa müddət ərzində gələcək inkişafın əsas problem və vəzifələrinin həllini tapmağa məcbur olur.

Çətinliklərin aradan qaldırılması yeniyyətmənin təhlükə, təhdid və ya tələblərlə qarşılaşdığı və üç mərhələdən keçdiyi zaman başlayır: (10, s. 38).

- vəziyyətin ilkin (idrak və affektiv) qiymətləndirilməsi,
- problemin həlli üçün alternativ imkanların ikinci dərəcəli qiymətləndirilməsi,
- üçüncü dərəcəli qiymətləndirmə, yəni vəziyyətin yenidən qiymətləndirilməsi.

Yeniyyətməlik dövründə inkişaf vəzifələrinin bəzi universallığı yeniyyətmə şəxsiyyətinin tipik xüsusiyyətlərini müəyyən etməyə imkan verir, lakin hər bir yeni nəslin qərar verməyə məcbur olduğu şərtlər və vəzifələr əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənə bilər.

Bu, sosial məqsəd və dəyərlərə, təhsilin sosial-pedaqoji şərtlərinə, mədəni və milli əsaslara, ölkənin və regionun iqtisadi vəziyyətinə bağlıdır.

Yeniyyətməlik xüsusiyyətlərinin ənənəvi anlayışı içində müxtəlif deviant davranışların formalaşmasının mümkün səbəbləri kimi aşağıdakıları qeyd etmək olar: (10, s. 44).

— yeniyyətmənin həyatı ehtiyaclarını qarşılamaqda çətinlik çəkən vəziyyətdən məhsuldar çıxış edə bilməməsi;

— yeniyyətmənin psixoloji müdafiəsinin formalaşmamış və təsirsiz üsulları, ona emosional stressin öhdəsindən gəlməyə imkan vermir;

— yeniyyətmənin problemin konstruktiv həllini tapmadığı imkan verməyən travmatik vəziyyətin olması.

Yeniyyətmələr üçün ən qorxulu hal onların həmyaşıdları tərəfindən təcrid olunmalarıdır. Bir çox yeniyyətmələrin həmyaşıdları ilə ünsiyyətlərinin olmaması, onlar tərəfindən daima tənqid olmaları özlərinə qapanmalarına və zərərli ola biləcək vərdişlərə yiyələnməsinə səbəb olur. Məhz buna görə də yeniyyətmələrdə bir-birlərinə qarşı həssas yanaşması və mütəxəssislərin köməyi ilə də həmin dəstək olmaları lazımdır.

Əsasən sosial normaları pozan yeniyyətmələrin əsas motivləri özünü sositumda təsdiq etməkləri, başqa insanlara təsir edərək onların diqqətini çəkmək istəyidir. Onlar həmyaşıdlarının qarşısında bu davranışları həyata keçirərkən özlərini haqlı göstərmək üçün bir sıra təlqin yollarından istifadə edir

Bəzi müəlliflər deviant davranışların yaranmasını depressiv vəziyyətlərin ekvivalenti kimi başa düşürlər. Əslində yeniyyətmənin böyüyən orqanizminə təsir edən sosial və psixoloji amillər bu və ya başqa bir şəkildə yeniyyətməni depressiv bir vəziyyətə salmasa da, onu hər halda,

subdepressiv vəziyyətə gətirə bilir.

Ancaq yeniyetmənin qəhrəmanı heç bir şəkildə depressiv deyil, əksinə, məqsədyönlü, ünsiyyətçi və aktiv insandır. Buna görə də, obyektiv olaraq depressiya vəziyyətində olmamaq üçün yeniyetmələr bundan qaçmağa çalışırlar, çox vaxt deviant strategiyalar seçirlər.

Obyektiv olaraq bərabər şəraitdə yeniyetmələrin bəziləri konstruktiv davranış strategiyalarını saxlayır, digərləri isə özünü azgınlıqla deviant davranışa meyl edirlər.

Ədəbiyyatın təhlili və praktiki müşahidələr yeniyetmələrin aşağıdakı xüsusiyyətlərini müəyyən etməyə imkan verir.

Yeniyetmələrin bir tərəfdən həyatın dinamikliyinə öyrəşməyə çalışarkən digər tərəfdən cəmiyyətin onlardan gözlədiyi sosial normalara da riayət etmələri lazımdır. Lakin bəzi yeniyetmələr bu normaları gözləmir, ictimai mühitdə insanların qıcıqlanmasına səbəb olacaq şəkildə pozurlar.

Yeniyetmələrin sosial keyfiyyətlərinin formalaşmasında maarifləndirici tədbirlərin, sosial medianın əvəzsiz rolu var.

Daimi olaraq şagirdlərə və tələbələrə deviant davranış formalarından uzaqlaşmaları üçün maarifləndirici seminarlar keçirilməli, məktəb psixoloqları bu şagirdləri öncədən müəyyən edib onlarla psixokorreksiya edici işlər görməli, mütəmadi olaraq hər ay maarifləndirici sosial çarxlar, tədbirlər təşkil edərək bir çox yeniyetmələrin burada iştirakını təmin etməlidir.

Bələklə, böyümə dövrü üçün spesifik (psixofizioloji, psixoloji, sosial-psixoloji və şəxsi) xüsusiyyətlər bu yaş üçün xarakterik olan deviant davranış formalarını doğurur. Xarakterik xüsusiyyətlərə psixoloji-pedaqoji və sosial-iqtisadi şərait konteksti vasitəçilik edir və təsiri getdikcə qeyri-müəyyən və ziddiyyətli xarakter alan. Deviasiya davranış meyli müəyyən edilən sosial-psixoloji uyğunlaşma dərəcəsindən asılıdır.

Yeniyetmənin sosial mühitə uyğunlaşa bilməsi üçün və çətinliklərin öhdəsindən gəlməsi üçün “mən” obrazına müsbət münasibəti formalaşdırmaq lazımdır. Əksinə, özünə hörməti aşağı olan yeniyetmələr bu və ya digər uğursuzluğa mənfi reaksiya verərsə, bu da “mən konsepsiyasının” gələcək konstruktiv inkişafını çətinləşdirir.

Məqalənin aktuallığı. Deviant davranışların formalaşmasının istər sosial, istərsə də psixoloji baxımdan mahiyyətinin sistemli şəkildə aydınlaşdırılması və yeniyetmələrdə deviant davranışların təzahürlərinin müəyyənləşdirilməsi öz aktuallığını qoruyub saxlayır.

Məqalənin elmi yeniliyi. Məqalədə deviant davranışın formalaşma amillərinin sosial-psixoloji mahiyyətinə sistemli şəkildə aydınlıq gətirilmiş və yeniyetmənin deviant davranış təzahürləri haqqında geniş və hərtərəfli məlumat verilmişdir. Müəyyən olunmuşdur ki, yeniyetmələrin deviant davranışının formalaşmasında sosial, mədəni, psixoloji amillərin dəyişməsində fəal iştirakı da mühüm rol oynayır.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi deviant davranışın formalaşma amillərinin psixoloji mahiyyətinin aydınlaşdırılması və yeniyetmənin deviant davranış strategiyalarının təzahürlərinin müəyyənləşdirilməsi, yeniyetmələrin cəmiyyətdə psixoloji və sosial inkişaflarının düzgün istiqamətdə aparılması üçün çox vacibdir. Məqalədən ali və orta ixtisas məktəblərinin müəllimləri, tələbə və magistrələr istifadə edə bilər.

Ədəbiyyat

1. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya: Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı: Maarif, 2003, 534 s.
2. Əliyev B.H., Cabbarov R.V. Təhsildə şəxsiyyət problemi. Bakı: Təhsil, 2008, 134 s.

3. Əliyev R.İ. Tərbiyə psixologiyası. Bakı: Nurlan, 2006, 200 s.
4. Выготский Л.С. В 92 Психология развития человека. — М.: Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. — 181.
5. Гурова, Р. Г. Социологические проблемы воспитания. [Текст] /— М.: Педагогика, 1981. - 176 с.
6. Кондрашенко, В.Т. Девиантное поведение у подростков: Социальнопсихологические и психиатрические аспекты/ Минск: Беларусь, 1988. – 207 с.
7. Левин К. Теория поля в социальных науках.СПб.:Сенсор, 2000, 368 с.
8. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: 1977, 304 с.
9. Менделевич, В. Д. Психология девиантного поведения. [Текст] /— М.: МЕДпресс, 2001. – 445 с.
10. Набойченко, Е. С. Психология отклоняющегося поведения подростков [Текст]: монография /—Екатеринбург: Издатель Калинина Г.П.,2007.– 285 с

А.Ш. Гаджиева

Социально-психологические факторы, влияющие на формирование девиантного поведения у подростков

Резюме

В современном обществе взаимодействие личности, семьи и общества осуществляется в условиях качественной трансформации общественных отношений, что вызывает не только положительные, но и отрицательные изменения в различных сферах общественной жизни. Изучение девиантных проявлений особенно актуально в современный период развития нашего общества.

Подростки испытывают большие трудности в адаптации к требованиям современной сложной экономической, политической и духовной жизни. Девиантное поведение подростков, с одной стороны, является результатом разнонаправленных процессов с точки зрения процессов и форм реализации в обществе в целом, а с другой стороны, изменений в окружающей среде

В подростковом возрасте в поведении и установках детей начинают проявляться новые черты, не наблюдавшиеся в предыдущие возрастные периоды. Все это отличает особенности развития личности подростка.

А.Sh. Hajiyeva

Socio-psychological factors affecting the formation of deviant behavior in teenagers

Summary

In modern society, the interaction of the individual, family and society is carried out in the conditions of qualitative transformation of social relations, which causes not only positive, but also negative changes in various areas of social life. The study of deviant manifestations is

especially relevant in the current period of development of our society.

Adolescents experience great difficulties in adapting to the demands of modern, complex economic, political and spiritual life. The deviant behavior of teenagers, on the one hand, is the result of multidirectional processes in terms of processes and forms of implementation in society as a whole, and on the other hand, changes in the environment.

During adolescence, children's behavior and attitudes begin to show new features that were not observed in previous age periods. All these distinguish the developmental characteristics of the adolescent's personality.

Redaksiyaya daxil olub: 08.07.2022